

Bölüm 9

KAMU MALİYESİ GÖZÜNDEN ORTAK VEYA ORTAK OLMAYAN MALLARIN MÜLKİYET VE KULLANIM TRAJEDİLERİ

S. Çağrı ESENER¹

1. GİRİŞ

Kamu maliyesi, yönetimi ve hukukunun belki de en temel inceleme alanlarından birisi hangi malların mülkiyetinin ortak kullanıma açık olması hangilerinin ise ortak kullanıma bırakılmaması gerektiğinin tespiti ve bunun asil ve vekil ilişkisi² çerçevesinde ilgili birimlerce (politika yapıcılar, bürokratlar, çıkar grupları ve vatandaşlar) uygulanmasıyla ilgilenmektedir. Söz konusu mal ve hizmetlerin sunumunun devlet eliyle mi gerçekleşeceği yoksa bireylere tanımlanacak haklar sayesinde mi şekilleneceği akademide uzun yıllar tartışılmalıdır. Burada tartışın her iki tarafına bakıldığında, farklı düzeylerde de olsa en önemli kıstaslar olarak 'eşitlik' ve 'etkinlik' kavramlarının ön plana çıktığı söylenebilir.

Bilindiği üzere, günümüzde, eşitlik veya etkinlik söz konusu olduğunda bireyin faydası açısından öncelikli olan olgu 'kazanılmış hak', toplumsal en iyi perspektifinden bakıldığında ise 'kamu yararı' olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan, toplumu oluşturan bireyler yasal yollarla edinmiş oldukları hak ve edimlerini kendi faydalarını ençoklamak için savunurken, hukukun onlara tanıdığı bu ay-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, e-posta: cesener@bandirma.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5722-9549. Bu çalışma, 2018-2019 yılları arasında TÜBİTAK 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu desteği kapsamında Queen Mary University of London (QMUL) bünyesinde misafir araştırmacı/akademik ziyaretçi iken kaleme alınmıştır.

² Demokratik ülkelerde kamu mülk ve gelirlerinin elde edilmesi, kullanımı ülke halkının hakkı olmakla birlikte, temsili demokrasilerde bu hak, halkın oylarıyla seçilen kişilerce kullanılmaktadır. Kamu kaynağının ne miktarda ve amaçla kullanılacağına tespiti ve gereği yürütme erkince gerçekleştirilir. Söz konusu işlemlerin denetimi ise halk adına parlamentolarca bütçe hakkı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir (Atiyas ve Sayın, 1997: 4-9). Bu şekilde, yönetenle yönetilen arası hesap verme sorumluluğunu gösteren ve siyasal erk sahibi seçilmişler ile seçen vatandaşlar arasındaki *asil-vekil* (principal-agent) ilişkisi doğmaktadır. Bu ilişki sistematığında, (merkezi veya yerel düzeyde) kamu hizmetini sunanlar vekil iken, hizmet talep edip kaynak tahsis edenlerse asil statüsündedir (Yılmaz ve Biçer, 2010: 206-207). Aynı zincirde, uygulayıcı bir ajan olarak bürokratların da siyasetçilere karşı yönetsel sorumluluğu (vekil) bulunmaktadır. Bu nedenle siyasi "vekil" durumundaki politikacılar, aynı zamanda yönetsel anlamda da "asil" olmaktadır. Yine, James Buchanan'ın öncülüğünü üstlendiği Kamu Tercih Teorisi ve Anayasal İktisat görüşü bu üçlü ilişkiye metodolojik ferdiyetçilik üzerinden bir dördüncü grup olarak da rant (çıkâr) gruplarını dahil etmektedir.

çalışma ilişkileri açısından da kar odaklı aşırı rekabetin toplumda yarattığı kalıcı tahribatların önüne geçilebilmesi, soyut dediğimiz bu tanımlamaların en akılcı ve doğruya yakın biçimde anlamlandırılabilmesiyle mümkün olacaktır. En azından bu çalışma özelinde varılan en temel sonuçlar bu yöndedir.

KAYNAKLAR

1. Atiyas, İ. & Sayın, Ş. (1997). *Siyasi Sorumluluk, Yönetel Sorumluluk ve Bütçe Sistemi: Bir Yeniden Yapılanma Önerisine Doğru*. TESEV Yayınları, İstanbul.
2. Baumol, W. (1952). *Welfare Economics and the Theory of the State*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Beckett-Camarata, J. (2005). *Handbook of Public Sector Economics*. Donijo Robbins (Ed.), Michigan: Taylor&Francis.
4. Bentham, J. (2005). *An introduction to the principles of morals and legislation*. (First ed., London: T. Payne and Son, 1789), Elibron Classics Series, Adamant Media Corporation.
5. Biddle, J. B. (2012). Tragedy of the Anticommons? Intellectual Property and the Sharing of Scientific Information. *Philosophy of Science*, 79(5), 821-832.
6. Buchanan, J. M. (1975). *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*. University of Chicago Press: Chicago.
7. Buchanan, J. M. & Yoon, Y. J. (2000). Symmetric Tragedies: Commons and Anticommons. *Journal of Law and Economics*, 43(1), 1-13.
8. Buckley, T. (2007). The Myth of the Anticommons. Biotechnology Industry Organization, Washington, D.C. (Erişim Tarihi: 21.01.2019). www.bio.org/sites/default/files/TheMythoftheAnticommons.pdf
9. Chang, H. J. (1997). The Economics and Politics of Regulation. *Cambridge Journal of Economics*, 21, 703-728.
10. Coase, R. (1960). The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 1, 1-44.
11. Darwin, C. (1859). *On The Origin of Species By Means of Natural Selection*. John Murray, London.
12. Esener, S. Ç., Biber, A. E. & Darıcı, B. (2017). Orta Gelir Seviyesindeki Ülkelerde Kamusal Risk, Bürokratik Yapı ve Fiziki Sermayenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Maliye Dergisi*, Temmuz-Aralık 2017, 173: 362-386.
13. Esener, S. Ç. & İpek, E. (2018). The Impacts of Public Expenditure, Government Stability and Corruption on Per Capita Growth: An Empirical Investigation on Developing Countries. *Sosyoekonomi*, Vol. 26(36), 11-32.
14. Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162:1243-1248.
15. Hayek, F. (1999). *Kölelik Yolu (The Road to Serfdom, 1944)*. (çev.: Turhan Feyzioğlu-Yıldırım Arsan), Liberte Yayınları, Ankara.
16. Heller, M. A. (1998). The Tragedy of the Anticommons: Property in the Transition from Marx to Markets. *Harvard Law Review*, 111 (3), 621-688.
17. Heller, M. A. (2008). *The Gridlock Economy: How Too Much Ownership Wrecks Markets, Stops Innovation and Costs Lives*. New York: Basic Books.

niyle satın aldığı yalısını on metre duvarla hırsızlardan korumaya alan rasyonel köşk sahibi kimse, bunu yaparken topluma ait boğaz manzarasını, sahil yürüyüş yolunu kapattığının da bilincinde olmalıdır. Yönetim ve idare, varsa bu neviden bilinçsizliklerin takipçisi olmalıdır. Bir kimsenin parasal gücü dolayısıyla bir diğerinin yaşam ve görme hakkını 'gözle görülür düzeyde' kısıtlaması da ortak olmayan malların yarattığı bir trajedi olarak düşünülebilir. Günümüz gelişmiş devlet yapılarını geliştirmekte olanlardan ayıran da ancak bu denli küçük noktalarda yapmış oldukları o inceliklerdir. Bu küçük farklılıklar *-ilginç bir biçimde-*, hayat oyununun kalitesini büyük oranlarda değiştirebilmektedir. Bu çerçevede, eskinin gelişimi, gelecekte bildiklerini unutmayacak diye bir çıkarsama olamayacağı için bireyin ve devletlerin, bir yarı kamusal mal ve hizmet olarak eğitim sayesinde öğrendiklerini tekrar etmesinde fayda olduğu da aşikârdır.

Maliye ve Kamu Yönetimi Araştırmaları

18. Heller, M. A. & Eisenberg, R. (1998). Can Patents Deter Innovation? The Anticommons in Biomedical Research. *Science*, 280 (5364), 698-701.
19. Hindriks, J. & Myles, G. D. (2013). *Intermediate Public Economics*. Second Edition, The MIT Press.
20. Hobbes, T. (1839). *Leviathan*. The English Works of Thomas Hobbes. yay. William Molesworth, c. 3 içinde, Londra.
21. Hyman, D. N. (1993). *Public Finance, A Contemporary Application of Theory to Policy*. Fourth Edition, United States of America: The Dryden Press.
22. Jowett, B. (1999). *The Politics of Aristotle*. Aristoteles (M.Ö.384-322), Politics (çev.), Batoche Books (Erişim Tarihi: 03.01.2019). socserv2.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/aristotle/Politics.pdf
23. Kargı, V. & Yüksel, C. (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri. *Maliye Dergisi*, Sayı 159, Temmuz-Aralık, 183-202.
24. Kirmanoğlu, H. (2014). *Kamu Ekonomisi Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.
25. Lloyd, W. F. (1964). Two Lectures on the Checks to Population. "Population, Evolution, and Birth Control" içerisinde (Ed., G. Hardin), Oxford University Press, Oxford, England, (Tekrar basım, 1833) Freeman, San Francisco.
26. Locher, F. (2013). Les pâturages de la Guerre froide: Garrett Hardin et la "Tragédie des communs". *Revue d'histoire moderne et contemporaine* (Eng. V.), 2013/1, (60-1), 7-36.
27. Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İki İnceleme (Two Treatises of Government, 1689)*. (çev.: Fahri Bakırcı), Babil Yay., Ankara.
28. Nath, S. K. (1973). *A Perspective of Welfare Economics*. Great Britain: Macmillan.
29. Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press, UK.
30. Pigou, A. C. (1952). *The Economics of Welfare*. New Brunswick: Transaction Publishers.
31. Platt, J. (1973). Social traps, *American Psychologist*. 28(8), 641-651.
32. Proudhon, P. J. (2010). *Mülkiyet nedir? İkinci Baskı*, Devrim Çetinkasap (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (Yay. Tar.: 1840).
33. Reinhart, C. M. & Rogoff, K. S. (2009). *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
34. Rosen. H. S. (2005). *Public Finance*. 7. Edition, The United States: McGraw-Hill International Edition.
35. Samuelson, P. A. (1954). The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387-389.
36. Sen, A. (2004). *On Ethics and Economics*. Blackwell Pub., 14th Edition (first pub. 1987), Oxford, UK.
37. Sharma, S. (2001). Managing Environment: A Critique of "The Tragedy of Commons". *Journal of Human Ecology*, 12(1), 1-9.
38. Sinden, A. (2007). The Tragedy of the Commons and the Myth of a Private Property Solution. *Temple University Legal Studies Research Paper*, 78 U. Colo. L. Rev. 533.
39. Smith, A. (1776). "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations". www.era.lib.ed.ac.uk/handle/1842/1455
40. Stiglitz, J. E. (1994). *Kamu Kesimi Ekonomisi*. Ömer Faruk Batirel (çev.), 2. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No: 549.
41. Tosun, U. (2007). Türkiye'de Kamu Sektöründe Yeni Yönetim Felsefesi: Kaynak Kullanımında Etkinlik Açısından Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 19, Aralık 2007, 75-94.
42. Whitehead, A. N. (1948). "Science and the Modern World". Mentor, New York.
43. Yay, T., Yay G. G. & Yılmaz, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2001-47, İstanbul.
44. Yılmaz, H. H. & Biçer, M. (2010). Parlamentonun Bütçe Hakkının Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, Sayı 158, Ocak-Haziran 2010, 201-225.